

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Dubium I. Quæ, & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexæ
Iustitiæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO I.

De partibus potentialibus iustitiæ in genere; ac primum de Religione secundum se, eiusque actibus internis, Deuotione, & Oratione.

S. Thomas 2. 2. q. 80. 81. 82. & 83.

Resoluetur hac questio sex dubitationibus. I. Quæ & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexa iustitiæ. II. Quidnam sit virtus religionis; quod & quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur. III. Quosnam in genere actus, tum internos, tum externos habeat religionis virtus; & speciatim an, quis, & qualis actus religionis sit deuotio. IV. De oratione velut altero actu interno religionis vniuersim ac in genere; speciatim quid, & quotuplex sit; ad quos, an etiam ad Sanctos dirigenda; & quibus conueniat, quas condiciones requirat. V. De bonis Canonicis; quid & quenam sint, à quibus recitanda, quid recitandum; quomodo, & qua deuotione, tum externa, tum interna; quo loco, quo tempore, & demum quæ cause non recitantem excusent. VI. De restitutione faciendâ propter omiffas horas Canonicas.

DVBIUM I.

Quæ, & quotnam sint partes potentiales, seu virtutes annexa iustitiæ.

S. Thomas 2. 2. q. 80. art. vii.

Partes potentiales iustitiæ dici eas virtutes; quæ ob similitudinem & affinitatem, iustitiæ tanquam virtuti principali adiunguntur, ex dictis disput. 3. quæstione 2. dub. 4. liquet; in quibus cum duo requirantur; nimirum, vt virtutes illæ cum iustitiâ velut principali virtute conueniant; deinde, vt aliquo modo à perfecta eius ratione, deficiant, recte statuit Sanctus Thomas quæstione 80. articulo vii. omnes virtutes quæ ad alterum sunt, posse ratione conuenienti iustitiæ annexi.

Ratio vero perfecta iustitiæ, cum præter alteritatem perfectam, duas alias condiciones requirat, nimirum & perfectam æqualitatem, & perfectum seu legale dubitum, prout opponitur debito morali, vt ex dictis disput. præced. de iustitiâ quæstione 2. dub. 1. liquet; hinc duplex nascitur ordo virtutum, quæ cum sint quidem ad alterum, ob defectum tamen alterutrius conditionis, à ratione iustitiæ deficiunt, eidemque tanquam virtutes secundariæ, in suo genere principali adiunguntur. Primus earum, quæ deficiunt à perfecta ratione æqualitatis; secundus earum, quæ deficiunt à perfecta ratione debiti, nempe legalis.

Prioris generis virtutes sunt, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale, quales sunt hæc tres virtutes Religio, Pietas, Observantia. Cum enim quidquid hominis est,

Deo debitum sit, non potest homo Deo reddere æquale, vt scilicet tantum ei reddas, quantum ei debet, aut secundum exactam iustitiæ rationem, deberet; secundum illud Psalm. 115. v. 12. Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Ita etiam parentibus, iuxta Aristotelem 8. Ethic. cap. vii. æquiualens reddi non potest virtute pietatis, per quam, vt ait Cicero lib. 2. de inuent. sanguine iunctis patriæque beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus. Denique nec virtuti, seu virtute præditis æquale præmium persolui potest, iuxta Aristotelem 4. Ethic. cap. 3. vt proinde etiam obseruantia virtus, qua iuxta Ciceronem loc. cit. homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu & honore dignamur, ea de causa à perfecta ratione iustitiæ deficiat.

Ob defectum autem debiti legalis, à perfecta ratione iustitiæ desciscunt omnes illæ virtutes, quæ solum continent debitum morale, non legale; quod scilicet non aliqua speciali legis obligatione, ius alteri conferente; sed solum ex honestate virtutis debetur, iuxta Aristotelē 8. Ethic. cap. 13.

Quod quidem debitum rursum duplex est; quoddam enim adeo necessarium est, vt sine eo honestas morum conseruari non possit. Et hoc debitum continent Veritas, qua opus est, vt talem se quisque exhibeat alteri, in verbis, & factis, qualis est. Item Gratia seu Gratiudo; qua vt ait Cicero loco citat.

amicitiarum & officiorum alterius memoria ac remunerandi voluntas continetur. Denique talis est vindictio, seu iustitia vindictiua, per quam, ut ait Cicero loco cit. *vis aut iniuria, & omnino quicquid obfuturum est, defendendo, aut vlciscendo propulsatur.* Aliud vero debitum inferioris ordinis est; utpote non simpliciter & absolute, sed tantum quasi ad bene esse necessarium; utpote, conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas absolute conseruari potest. Quod quidem debitum attendunt liberalitas, affabilitas, siue amicitia, & alia eiusmodi virtutes: quas tamen Cicero mox referendus in enumeratione virtutum iustitiæ annexarum prætermittit, quia *parum habent de ratione debiti.* Ita S. Thomas cit. quæst. 80. a. vn.

6 Ex quibus etiam idem varias variorum auctorum enumerationes virtutum iustitiæ annexarum explicare, & inter se conciliare nititur. Nam primo Tullius cit. lib. 2. de Inuent. enumerat sex virtutes iustitiæ annexas, scilicet religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obseruantiam, veritatem; quarum ratio & enumeratio ex dictis constat.

7 Secundò Macrobius in somnium Scipionis lib. 2. cap. vlt. septem enumerat, scilicet innocetiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, seu beneuolentiam, & humanitatem. Cuius enumerationis S. Thomas eodem art. vn. ad 2. hanc rationem reddit. Macrobius enim attendisse videtur ad duas partes integrales iustitiæ, quæ sunt declinare a malo, ad quod pertinet innocentia; & facere bonum, ad quod pertinent sex alia. Quorum duo videntur pertinere ad æquales, scilicet amicitia in exteriori conuictu, & concordia interius in mente: duo verò pertinent ad superiores, scilicet pietas ad parentes, & religio ad Deum: duo verò ad inferiores, scilicet affectus, in quantum placent bona eorum; & humanitas, per quam subuenitur eorum defectibus. Nam iuxta Isidorum lib. 10. Etym. cap. 8. *humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem, & miserationis affectum: vnde humanitas dicta est, quia nos inuicem tuemur.* Quæ tamen Tullius prætermisit, quia parum habent de ratione debiti, ut dictum.

8 Tertio à quibusdam alijs ponuntur quinque partes iustitiæ, scilicet obedientia, respectu superioris; disciplina, respectu inferioris; æquitas, respectu æqualium; fides & veritas, respectu omnium. E quibus obedientia ut ait S. Thomas ad 3. includitur in obseruantia superius ex Cicerone relata. Nam præcellentibus personis (æ potestate præditis) debentur & reuerentia honoris, & obedientia. Fides autem, qua fiunt dicta, includitur in veritate, quæ inter cætera etiam obseruatiam promissorum compleditur. Disciplina autem erga inferiorem, quia non debetur ex debito necessitatis, fundato in aliquo iure ipsius inferioris; quia inferiori nemo est obligatus, in quantum est inferior; etsi possit aliquis superiori obligari, ut inferioribus provideat; idcirco à Cicerone prætermissa fuit; etsi contineri possit sub humanitate, quam Macrobius ponit: æquitas verò sub epikia vel amicitia.

9 Quarto Andronicus Peripateticus nouem partes iustitiæ annexas recenset; scilicet liberalitatem, benignitatem, vindictiuam, eugnomosynam, eu-

sebiam, eucharistiã, sanctitatem, bonam commutationem, legis positiuam. In qua tamen enumeratione, non solæ partes potentiales iustitiæ recensentur, sed etiam partes quasi integrales, tam iustitiæ particularis, quam legalis. Ad particularem enim pertinet *bona commutatio*; ad quam pertinet in commutationibus æqualitatem custodire.

Ad legalem autem iustitiã, quantum ad ea, quæ communiter sunt obseruanda: pertinet *legis positiuã*; quæ definitur, *scientia commutationum politicarum ad communitatem relatarum*: quantum vero ad ea, quæ nonnunquam præter communes leges singulariter agenda occurrunt, ponitur *eugnomosyna*, quasi bona gnome; quæ est in talibus directiuã, & definitur *voluntaria iustificatio*; quia, quod iustum est ex proprio arbitrio; non secundum legem scriptam decernit, ut suo loco de prudentia dictum, disp. 3. q. 1. dub. 2.

10 *Eusebia* vero, quasi bonus cultus, idem est quod religio; & definitur *scientia Dei familiarum*. Vbi auctor loquitur secundum modum philosophandi Socratis, qui dicebat, *omnes virtutes esse scientias*. Eodem pertinet *sanctitas*. *Eucharistia* autem est idem, quod bona gratia, siue gratitudo, quam & Cicero commemorauit; sicut & *vindicatiam*, *benignitas* autem videtur esse idem cum affectu (seu beneuolentia) quem ponit Macrobius. Vnde & Isidorus lib. 10. Etym. cap. 2. ait: *Benignum esse sponte ad benefaciendum paratum, & dulcem ad equum.* Et ipse Andronicus dicit, *benignitatem esse habitum voluntatis benefactiuum*. *Liberalitas* autem videtur ad humanitatem pertinere. Ita S. Thomas cit. art. vn.

11 Ex quibus colligitur, enumerationes partium iustitiæ hætenus relatas, inter se non pugnant, nec tam quoad rem ipsam, quam quoad loquendi modum discrepare; cum partes iustitiæ variæ assignari possint, ut comprehendant scilicet non solum partes potentiales, de quibus tamen solis in præteriti agit; sed etiam partes integrantes; idque tum iustitiæ particularis, ad quam solam respexisse videtur Cicero, tum etiam legalis: quo respectu etiam Aristoteles 5. Ethic. cap. 10. *epikian* iustitiæ adiungit, ut notauit S. Thomas ibidem ad 5.

Illud tamen obseruandum, apud Andronicum inter virtutes iustitiæ annexas, etiam poni benignitatem seu beneficentiam; quæ tamen potius ad charitatem pertinet, imo ipsius charitatis actus est, ut suo loco dictum.

12 Quo fit, ut iuxta S. Thomam vniuersim vdecim partes potentiales, seu virtutes adiunctæ iustitiæ numerentur; nimirum 1. religio. 2. pietas. 3. obseruantia. 4. dulcia. 5. obedientia. 6. gratitudo. 7. vindictio. 8. veritas. 9. amicitia. 10. liberalitas. 11. epikia. Quibus adiungi poterat *dementia*, ut dictum disp. 3. quæst. 3. dub. 7. de qua tamen ibidem cum S. Thoma egimus.

Nec multum interest, seu virtus aliqua huic, an alteri virtuti, tanquam virtus secundaria principali adiungatur; modo reuera non paruam similitudinem habeat cum ea virtute cui adiungitur; quando etiam

sine hac adiunctione & subordinatione, singularum ratio, usus, ac officium satis commode explicari potest; eo quod hæc adiunctio & subordinatio potius sit arbitraria, quam essentialis, ut ibidem diximus. Restat, ut supradictas undecim partes ac virtutes iustitiæ annexas, cum Sancto Thoma, ordine ac sigillatim explicemus incipiendo hac disputatione à religione, quæ inter cæteras potissima est, & prolixior tractationem postulat, ut dictum.

D V B I V M II.

Quidnam sit virtus Religionis; quod & quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur.

S. Thomas 2. 2. q. 81. aa. 8.

13 **R**eligio, siue à *relegendo*, iuxta Isidorum libro 10. Etym. c. 17. & Augustinum lib. 10. de ciuitate Dei cap. 4. siue à *religando*, iuxta Laurentium lib. 4. diuin. Instit. cap. 28. siue à *relegendo* dicta, iuxta Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum, in præfati dicitur virtus, qua Deo debitum cultum & honorem exhibemus.

Cum qua notione & significatione nominis recte congruunt omnes etymologiæ eiusdem nominis antea relatæ, ut bene declarat Sanctus Thomas quæstio, 81. articulo 1. *Sine enim religio, inquit, dicitur à frequentibus relectione, siue ex iterata electione eius, quæ negligenter amissum est, siue dicitur à religatione; religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est, cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fide protestando recuperare debemus.*

Ut autem huius virtutis natura cognoscatur, quæ sit aliquot sequentibus sigillatim explicandum est. 1. quodnam sit eius obiectum, & quotuplex. 2. quid, & quotuplex. 3. quænam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica religionis, speciatim an sit virtus Theologica, & à cæteris omnibus distincta.

14 Primo igitur quaritur, quodnam & quotuplex sit obiectum virtutis religionis.

Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religionis obiectum materiale duplex est, videlicet propinquum & remotum; siue obiectum *Quod*, & obiectum *Cui*, iuxta Caietanum quæstio. 81. articulo 5. & communem. Obiectum *Quod* materiale (adeoque proximum) est ipse cultus diuinus, seu honor quem Deo volumus, seu potius actiones illæ, seu in genere, seu in specie spectatæ, quibus *Deum* colere intendimus. Obiectum *Cui*, siue remotum est Deus, cui cultum, & honorem volumus.

Idem accidit in iustitia, cuius obiectum immediatum & proprium sunt res ipsæ, siue actiones alteri debitæ; obiectum autem remotum *Cui*, est alter, seu ipse proximus. Idem suo modo cer-

nitur in spe, cuius obiectum *Quod* est Deus; obiectum *Cui*, sumus nos ipsi; quia per spem volumus Deum nobis.

Et sicut hic specificatio virtutis non sumitur nude ab obiecto remoto *Cui*, ita etiam in presenti, essentialis ratio religionis non sumitur nude ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ab obiecto *Quod*. Accedit quod nec ipsa charitas virtutis Theologicæ rationem proprie sortitur ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ex obiecto *Quod*; quatenus per eam Deo inprimis volumus seipsum, & suas perfectiones intrinsecas, etiam si consequenter per eam etiam alia bona, tanquam obiecta, quadam secundaria & materialia Deo velle possumus. Vide supra disp. 2. q. 1. dub. 1.

15 II. Vtrumque obiectum religionis, antea dictum, habet suam propriam rationem formalem obiectiuam. Ratio enim formalis, quam religio in cultu diuino, prout est obiectum proprium & immediatum spectat, est ratio debiti cuiusdam legalis. Quemadmodum enim iustitia, qua bonum aliquod proximo volumus, non spectat in eiusmodi obiecto proprie ipsam rationem bonitatis & conuenientia; in ordine ad proximum, nempe ut per hoc bonum proximo bene sit; sed rationem debiti, quia iustum, seu iure debitum est; ita etiam religio, quæ potentialis quædam est pars iustitiæ, & quidem quoad rationem debiti à perfecta iustitiæ ratione minime deficiens, ut dubio præcedenti ex Sancto Thoma dictum, respicit in cultu diuino, non ipsam rationem bonitatis seu conuenientia; in ordine ad Deum, nempe ut per illum *Deo* bene sit, hoc enim est charitatis; sed rationem debiti legalis; quia videlicet Deo ob summam eius excellentiam hoc bonum iure debitum est; & per hoc etiam distinguitur religio à charitate. Idem in simili disp. præced. de iustitia legali dictum.

17 III. Eodem modo formalis ratio obiecti *Cui*, quam scilicet in Deo formaliter spectat religio, non est proprie ipsa diuina bonitas secundum se spectata; sed eius excellentia, siue nobilitas & præstantia; cuius ratio desumitur quasi comparate ex eminentia ipsius *DEI*, super omnes res creatas, & speciatim super ipsum etiam hominem. Vnde formaliter amamus Deum quia bonus est, honoramus autem & colimus, quia excellens est, ac primum rerum omnium principium, ut dicemus.

18 IV. Neque vero ratione diuersarum perfectionum, seu attributorum, aut etiam diuersorum beneficiorum, debentur Deo adorationes seu cultus diuersæ rationis, ut recte post Alensem 3. par. quæst. 30. num. 1. artic. 3. Gabrielem in canonem lect. 49. & ipsum S. Thomam hic q. 81. a. 3. ad 1. docet Vasquez de adoratione disp. 1. cap. 2. & 3.

Cuius rei ratio sumitur ex S. Thoma loc. citat. quia ratio, cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse primum principium rerum omnium, in quo quidem includuntur omnes perfectiones omnium attributorum. Quamquam non æque expresse omnia attributa *DEI* singulis colendi modis honorentur, sed quædam alijs signi-